

Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Katedra žurnalistiky

Pavel Tigrid – Svědectví, Jiří Pelikán – Listy
Jiné osudy – stejné cíle

Another destinys – same aims

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Předkládá: Vendula Horníková
Vedoucí práce: PhDr. Petr Orság Ph.D.

Olomouc 2015

Poděkování

Děkuji PhDr. Petru Orságovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce, za trpělivost a čas, který mi věnoval a za cenné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou diplomovou práci jsem napsala sama, pouze s použitím literatury a dalších pramenů, které jsou uvedeny v bibliografii a poznámkovém aparátu.

V Praze 14. dubna 2015

Vendula Horníková

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce jsou dva významní publicisté československého exilu – Pavel Tigríd, jako poúnorový exulant a Jiří Pelikán, exulant posprnový. Práce se věnuje samotným osobnostem, politické situaci, za které byly nuceny opustit Československo a jejich periodikům, které za hranicemi vydávaly – Tigrídovo Svědectví a Pelikánovy Listy. Bakalářská práce se soustředí také na financování těchto časopisů, jejich distribuci do Československa a vzájemné porovnání jak periodik, tak obou publicistů.

Klíčová slova:

Exil, exilová periodika, komunistický převrat, Listy, Pelikán, srpen 68, Svědectví, Tigríd.

Abstract

The theme of this thesis are two prominent journalists Czechoslovak exile - Pavel Tigríd, as a post-February exile and Jiri Pelikan post-August exile. The work is devoted to the persons, the political situation in which they were forced to leave Czechoslovakia and periodicals that published abroad - Tigríd Svědectví and Jiri Pelikan Listy. Bachelor thesis is focused on the financing of these journals and their distribution to Czechoslovakia and mutual comparison of both periodicals and two journalists.

Keywords:

Exile, exile periodicals, communist coup, Listy, Pelikán, August 68, Svědectví, Tigríd.

Obsah

Úvod	6
1. Komunistický převrat 1948	8
2. Vývoj médií po únoru 1948	11
2.1. Exilová periodika po únoru 1948	13
3. Osobnost Pavla Tigrida	16
4. Svědectví	19
4.1. Financování Svědectví.....	24
4.2. Distribuce Svědectví.....	26
5. Pražské jaro, srpen 1968, politická situace v zemi	28
6. IV. Sjezd svazu československých spisovatelů, Literární Listy	30
7. Osobnost Jiřího Pelikána	32
8. Jiří Pelikán – politik	34
9. Listy, časopis československé socialistické opozice.....	36
10. Svědectví vs. Listy, Tigris vs. Pelikán.....	39
Závěr.....	43
Zdroje	45

Úvod

Jiří Pelikán a Pavel Tigrid, kteří jsou hlavním subjektem této bakalářské diplomové práce, patřili k nejvýznamnějším českým exilovým novinářům a publicistům. Oba dva strávili část svého života v exilu, za hranicemi Československa, kam utekli po změně režimu ve své vlasti. Ze zahraničí se pak pokoušeli ovlivňovat dění ve své rodné zemi a jako jedni z mála se ze zahraničí snažili o dialog se svým domovem, především vydáváním periodik. V této své činnosti pokračovali až do Sametové revoluce v roce 1989. Právě své zkušenosti z vydávání exilových novin a setkávání se s dalšími československými exulanty, zahraničními politiky a také z kontaktu s domácím disentem, využili v politice, ve které se oba, ať už více či méně, angažovali.

Hlavním cílem této bakalářské diplomové práce bude komparace – porovnání prací obou novinářů, stejně jako jejich osobností. Především jde o srovnání podmínek, za kterých opustili svou vlast, co je k tomu vůbec vedlo a jak rozdílná byla politická atmosféra v zemi, když ji opouštěli a jaký případný vliv to mělo na podobu jejich časopisů. Jejich vliv byl totiž významný pro jejich exilové kolegy, kteří, stejně jako oni, nesouhlasili s vývojem v tehdejší socialistickém Československu. Ale rovněž měl dopad i na domácí scénu, která se k jejich publikacím dostala a bojovala proti režimu jak aktivně, tak pasivně. Jak Svědectví pouňorového exilu vydávané Pavlem Tigridem, tak Listy posrpnové Jiřího Pelikána, se zařadily mezi nejvlivnější exilová periodika. Zajímavé na nich je i to, že oba časopisy vycházely kontinuálně (od sedmdesátých let) a měly i část totožných čtenářů a dokonce i dopisovatelů. A to i přes jejich rozdílné prvotní politické přesvědčení. Tigrid přece před komunisty, jako byl ve 40. letech Pelikán, utekl za hranice. Oba se tam pak paradoxně, na stejné straně barikády, potkali po srpnu 68.

Příčina byla už v samotné podstatě obou vln emigrace. Ta první, pouňorová, ze země utekla před komunistickou totalitou. Ta druhá, posrpnová, po invazi vojsk Varšavské smlouvy. Z těch, kteří z této skupiny pak byli za hranicemi aktivní, byla většina reformních komunistů. Ti usilovali v období takzvaného Pražského jara o socialismus „s lidskou tvář“. Už jen z této podstaty věci si tyto dva tábory odporovaly a spolupráce byla obtížná. Právě osobnosti Pavla Tigrida a Jiřího Pelikána byly výjimkou. Ani jeden z nich se nikdy nezmínil o tom, že by mezi nimi existoval nějaký bližší vztah, že spolupráce jejich periodik i jejich samotných, je ale cítit vzájemný respekt a to je jedna z věcí, které je odlišují od jiných novinářů z těchto dvou exilových vln.

V dílčích částech mé bakalářské diplomové práce se ale nejprve zaměřím na režim a politickou situaci, ve které oba ze jmenovaných žili a s čím vším se kvůli tomu museli vyrovnávat. Některá fakta jsou nutná k pochopení dané doby, a zrovna tak k myšlení těchto osobností. Zároveň oba muže představím, stejně jako jejich časopisy, a konečně porovnáám obě periodika a to, v jaké formě vycházely a co bylo hlavním předmětem jejich zájmu.

V poslední části díky rešeršní práci (rešerši budu používat ve většině bakalářské práce) popíšu, jakým způsobem spolu oba novináři spolupracovali při vydávání svých periodik Pavel Tigrid velmi nerad hovořil o financování jeho Svědectví. Proto je mým záměrem nastínění toho, jak na vydávání časopisu získával peníze. Financování téměř všech exilových periodik je totiž věcí, která i teď, víc než čtvrt století po Sametové revoluci, je velmi těžko dohledatelná a dokazatelná.

1. Komunistický převrat 1948

Už několik málo měsíců po skončení války v roce 1945 bylo zřetelné, že komunisté se budou chtít v zemi ujmout moci. Ve volbách v roce 1946 totiž zvítězili v Čechách s víc než 43 procenty, na Moravě s víc než 34 procenty a celkově získali 93 mandátů, Komunistická strana Slovenska pak získala procent přes 30, křesel 21¹. Pavel Tigríd ve své knize Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu tvrdí, že za to mohli hlavně lidé z venkova. Tehdy se totiž nečekalo, že agrárníci by mohli volit komunisty.

Výhra komunistů byla překvapivá i pro zahraniční pozorovatele. Následně pak bylo jasné, že dojde ke střetu demokratů a právě komunistů. A sami komunisté nevěřili, že by jejich přebrání moci proběhlo klidně. Nakonec se tomu tak ale stalo.

Komunisté postupně zvyšovali nároky na své partnery v Národní frontě, „*radikalizovali vývoj událostí vytyčováním požadavků či předkládáním zákonných předloh, které byly politicky nebo hospodářsky nereálné a obsahovaly četné prvky sociální demagogie*“.² Komunisté tak jednali z jednoho prostého důvodu, věděli, že ostatní strany jejich návrhy zamítnou. Pak je obvinili z rozbíjení Národní fronty.

V druhé polovině roku došlo k mnoha demonstracím občanů proti komunistické straně.³ Poměr sil se začal měnit a silit ve prospěch nekomunistických stran. Opět podle Pavla Tigrída toho bylo důkazem zvolení Bohumila Laušmana do čela sociálně demokratické strany.⁴

KSČ se ale rozhodlo připravit na volby „nového typu“ na jaře 1948 s jednotnou kandidátní listinou s cílem dosáhnout alespoň 51 procent hlasů. Zároveň se také snažili pronikat do ostatních stran, získávat v nich spojence. Zajišťovala policii, armádu a chystala „mobilizaci mas“. Sám Klement Gottwald tvrdil, že i kdyby náhodou KSČ ve volbách nevyhrála „*naše strana, pracující lid má v rukou dostatečné prostředky, zbraně a způsob, jak korigovat prosté mechanické hlasování, při kterém by rozhodovaly živly reakční a sabotérské. My potom ještě vždycky máme v rukou tolik prostředků a moci, abychom si vynutili pro dělnickou třídu příznivé výsledky*“.⁵

¹ Václav Veber: Osudové únorové dny, Praha 2008, s.51

² Tigríd, Pavel: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Praha 1990, s. 229

³ v zemi vládla krize. Byla slabá úroda, museli se snižovat přiděly potravin, rozrůstal se černý trh

⁴ Dlouholetý komunistický spolupracovník

⁵ Tigríd, Pavel: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Praha 1990, s. 232

Členové KSČ upláceli a nabízeli za donášení z ostatních politických stran ministerská křesla. Proto naprosto přesně znali plány ostatních stran v průběhu únorové krize 1948.

V Národní frontě ale vládl neklid a neshody a lidé si přáli mít stabilní vládu nebo alespoň sociální jistoty, což se jim od Národní fronty nedostávalo. Nekomunistické strany to kvitovali s povděkem, cítili totiž šanci ve volbách na jaře 1948 uspět. Věděli, že lid cítí, že veškeré neshody přicházejí od KSČ. Na druhé straně, komunisté to pocítovali. A díky svým úplatkům v ostatních stranách také věděli. Sázeli proto ne na spolupráci, ale úspěch pouze vlastní strany.

*„Pařížský dopisovatel Lidové demokracie se jakousi indiskrečí dozvěděl a svému listu hlásil, že na druhé schůzi informbyra v lednu 1948 v Miláně českoslovenští delegáti referovali o přípravách KSČ na upevnění stranicko-mocenských pozic v zemi a zavázali se, že s jeho prováděním začnou hned“.*⁶ To nekomunistické strany v zemi ještě více stmelilo v jejich spolupráci a v konečném důsledku to na ně mělo spíše pozitivní vliv. Byly totiž odhodlané k ještě většímu odporu proti komunistům.

Poté už to šlo pro nedemokraty jen z kopce. Krize začala. Jak už jsem napsala výše, komunisté se snažili upevňovat své pozice. Na velitelská místa jak v armádě, tak v policii dosazovali své lidi. Ministrem vnitra byl tehdy komunista Václav Nosek, ministr národní obrany Ludvík Svoboda⁷ V polovině února bylo odvoláno osm obvodních velitelů a na jejich místa dosazeni komunisté. Ostatní strany okamžitě volali po tom, aby byl tento čin odvolán, nebo dodatečně předložen vládě, za jejímiž zády se všechno dělo.⁸ Podle Václava Vebera rozhodlo tehdy o osudu Československa pouhých šest dnů, počínaje 20. únorem. I z toho se tak dá odvodit, že komunistický převrat byl připravován a plánován dlouho dopředu.

Ministři demokratických stran pak dali ministrovi ultimátum, aby do 20.2. dal situaci do pořádku, nebo nekomunističtí ministři odmítnou odpovědnost.⁹ Několik dní se nic nedělo a tak se ministři tří stran¹⁰ rozhodli podat demisi. Počítali s tím, že prezident Edvard Beneš jejich demisi nepřijme. Velmi nesourodě také působilo, že demisi nepodali všichni ministři, ale jen menšina, dvanáct. Přesně o to ale komunistům šlo. Nechtěli, aby počet demisí byl nadpolovoční, tj. demisi mohlo podat maximálně 13 ministrů.¹¹ KSČ pak měla možnost vyvinout tlak na prezidenta Beneše, který přijal demisi ministrů a Gottwald doplnil ministry

⁶ Tigríd, Pavel: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Praha 1990, s. 238

⁷ pozdější komunistický prezident

⁸ Tigríd, Pavel: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Praha 1990, s.239

⁹ Veber, Václav: Osudové únorové dny, Praha 2008, s.245

¹⁰ národní socialisté, lidovci a slovenští demokraté

¹¹ Veber, Václav: Osudové únorové dny, Praha 2008, s.247

„svými“ lidmi. Pak už komunisté víceméně ovládali zemi. V celé zemi byly ustaveny tzv. akční výbory Národní fronty (ty Gottwald nechal zřídit už 21. února¹²), komunisté také provedli „očistu“ veřejného života, tzn. veškeré komunistické odpůrce vyřadili z funkcí a dosadili své lidi. 25 únor pak byl posledním dnem krize, na který komunisté čekali. Za vše mluví i to, že tento den už většinou nevyšly ani noviny demokratických stran.¹³ Jmenování nové vlády „obrozené“ Národní fronty s Klementem Gottwaldem v čele 25. února 1948 už znamenalo jen formální vítězství komunistické strany.¹⁴ 27. února po představení nové vlády řekl Gottwald prezidentu Benešovi: *„Je vaší velkou zásluhou, pane prezidente, že jste slyšel hlas našeho lidu... Pomohl jste tak podstatně k tomu, že celý chod událostí byl poměrně rychlý a šel a půjde i nadále cestou přísně demokratickou, ústavní a parlamentní“*.¹⁵ Československo tak začalo budovat totalitární systém sovětského typu kontrolovaný Sovětským svazem. Od této doby už po dobu téměř 42 let vládla v Československu pouze jedna jediná strana, komunistická.

Podle Jiřího Pernese se dokonce samy nekomunistické strany v září 1948 shodli na tom, že nově nastolený režim je stabilizovaný a že k boji a odporu proti němu v zemi nejsou podmínky. Odpůrců režimu bylo v zemi minimum. *„ Znamé je například číslo pouhých cca 4000 (!) zaměstnanců, kteří byli po provedeném převratu propuštěni z práce proto, že se odmítli 24. února 1948 účastnit generální stávkou na podporu komunistických požadavků “*.¹⁶ Více lidí se rozhodlo zemi raději opustit a bojovat proti režimu ze zahraničí. Podle Jiřího Pernese není přesný počet těch, kteří odešli za hranice Československa přesně znám. Hovoří ale o zhruba 60 tisících exulantů.

¹² Veber, Václav: Osudové únorové dny, Praha 2008, s.262

¹³ Tamtéž, s.326

¹⁴ Pernes, Jiří: Politické procesy 50. let v Československu, s. 1, odborná studie pro moderni-dejiny.cz

¹⁵ Svědectví, 3/1957

¹⁶ Pernes, Jiří: Politické procesy 50. let v Československu, s. 2, odborná studie pro moderni-dejiny.cz

2. Vývoj médií po únoru 1948

Jedním z hlavních úkolů komunistů ihned po nástupu k moci 25. února 1948 bylo ovládnutí nejen médií, ale celé kultury. Syndikáty, ve kterých se spisovatelé a umělci sdružovali, se po převratu změnily ve svazy. Místo zájmových společenství vznikly ideové organizace.

Nastala éra nového modelu veřejné komunikace, takového, který byl typický pro totalitní režimy, „ *modelu založeného na jiné společenské funkci a odlišné hospodářské základně médií i na specifickém způsobu jejich kontroly a řízení. Jeho základy kopírovali českoslovenští komunisté ze Sovětského svazu*“.¹⁷ Podle Končelíka byla typickým rysem tohoto modelu snaha maximalizovat kontrolu státní moci nad průběhem mediální komunikace. Komunisté jednoduše chtěli obsah médií podřídit svým potřebám a zcela je ovládnout. To se jim v průběhu času také podařilo. Už ve dnech únorové krize pomohla komunistům velmi těsná vazba na Revoluční odborové hnutí. Odboráři totiž odmítali v tiskárnách tisknout nekomunistická periodika. Ke čtenářům se tedy už v čase převratu dostávala jiná, než komunistická periodika jen stěží.¹⁸

Od 17. února vyhlásila závodní organizace KSČ pohotovost v rozhlasu a komunisté střežili téměř nepřetržitě rozhlasová vysílání. Rozhlas pak také vysílal projevy Klementa Gottwalda a informoval o akcích KSČ. Měli také i v řadě nekomunistických periodik své sympatizanty. Například už 24. února byl z postu šéfredaktora Svobodných novin odvolán Ferdinand Peroutka a nahradil ho Jan Drda.¹⁹

12. března uložila vláda ministru informací Václavu Kopeckému, aby ihned jeho ministerstvo přikročilo k revizi všech povolení k vydávání novin a časopisů. O měsíc později, podle nového zákona, připadlo vrchní vedení rozhlasu jak českého, tak slovenského ministru informací, veškerá práva a závazky tím pádem převzal stát.²⁰

Akcční výbor ČTK propustil okolo 70 zaměstnanců. V dubnu byl také přijat zákon o znárodnění polygrafických podniků. KSČ si tak zajistila kontrolu i nad tiskárnami. 30. června 1948 vyšlo poslední číslo deníku Právo lidu. Předplatitelé začali od 1. července dostávat kontinuálně do svých schránek Rudé právo.

¹⁷ Končelík, Jakub: Média pražského jara; zrod reformy a demokratizace novinářské práce, s.65

¹⁸ Bednařík, Petr – Cebe, Jan: Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950, s. 53

¹⁹ tamtéž

²⁰ Bednařík, Petr – Jiráček, Jan - Kopplová, Barbara: Dějiny českých médií, Praha 2011, s. 254

Jasným záměrem řízení tisku bylo, aby se lidé dozvíдали pouze oficiální informace, tzn. kontrolované stranou. Omezovala se také dostupnost listů, které byly na seznamu jako nežádoucí. Byly to listy jak domácí, tak zahraniční. Postupem času už byly ze zahraničního tisku dostupné pouze ty listy, které vydávaly zahraniční komunistické strany.

Ministerstvo informací se v červnu pokusilo vymezit tři kategorie ohrožujících zpráv. Byly to „nedovolené zpravodajství z hlediska vojenské obrany státu“, „zprávy ohrožující vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek“ a „zprávy ohrožující mezinárodní vztahy republiky“.

2.1. *Exilová periodika po únoru 1948*

Do zahraničí po únoru 1948 odešlo kolem 60 tisíc lidí. Mezi prvními emigranty byl Pavel Tigríd. Komunistická tajná služba o něm totiž vypracovala zprávu jako o nejlepším lidoveckém redaktorovi. Umístila jej na seznam nejnebezpečnějších osob, měl být zatčen 23. února na základě rozkazu ministra vnitra Václava Noska. Pavel Tigríd ale stihl odjet už 19. února. Odjel na reportážní cesty po britské zóně západního Německa. Jeho žena zůstala v Československu zavřená jako rukojmí. Tigríd sám pak uspořádal ve Frankfurtu nad Mohanem tiskovou konferenci a jako první Čech informoval v zahraničí o únorovém převratu. Na Tigrída pak bylo vydáno trestní oznámení pro spiknutí s cizí státní mocí.²¹ Pavel Tigríd ale nebyl sám z publicistů, který odešel do exilu.

Zřejmě první list poúnorového exilu vyšel 21. září 1948 v Paříži – Svobodný zítřek. Redigoval jej Luděk Stránský ve spolupráci s Hanou Šklíbovou. Měsíčník se věnoval hlavně politickým událostem, ale i ekonomice nebo literatuře. Poslední patnácté číslo vyšlo v březnu 1950.²²

20. března 1949 začal vycházet časopis Skutečnost v Ženevě. Redakce se pak postupně stěhovala do Paříže, Londýna a Mnichova. V Ženevě jej vydával Karol Belák, v Paříži pak Stanislav Kubát a v Mnichově Hanuš Jan Hájek. List byl známý jako „časopis mladší generace poúnorových exilových intelektuálů“. Objevovaly se v něm politická, ekonomická a sociologická témata. Zaměřoval se také na česko-německé vztahy, hlavně v souvislosti s odsunem Němců po druhé světové válce. Věnoval se také kultuře, básněmi do Skutečnosti přispívali mimo jiné Ivan Blatný nebo Jiří Kovtun. Do listu přispíval i Pavel Tigríd.

Ve stejném roce jako vznikla Skutečnost, vydávala v Paříži měsíčník Návrat také politička Československé strany lidové Helena Koželuhová. Návrat byl konzervativně orientovaný. Helena Koželuhová list označila za „mluvčího nesocialistické části národa“. Zanikl v roce 1950 kvůli nedostatku prostředků.²³

Měsíčník, od roku 1951 dvouměsíčník, Tribuna založil v dubnu 1949 Jaromír Netík v uprchlickém táboře v německém Marnau. Od srpna 1949 jej vydával Československý zahraniční ústav v exilu. Periodikum bylo registrováno v Holandsku, redakce se nicméně

²¹ Tigríd, Pavel: *Mně se nestýskalo*, Praha 2010, s. 149

²² Formanová, Lucie - Gruntorád, Jiří - Přibáň, Michal: *Exilová periodika*, Praha 1999, s.76

²³ Formanová, Lucie - Gruntorád, Jiří - Přibáň, Michal: *Exilová periodika*, Praha 1999, s.. 67

několikrát stěhovala – z Německa do Paříže a poté do Chicaga v USA. Spolu s Netíkem jej redigoval Rostislav Stašek, Vlastislav Chalupa a František Listopad. Československý zahraniční ústav v exilu se pokoušel od konce 40. let organizovat domácí odboj prostřednictvím Československé strany práce. Informace o situaci doma měl předávat exilu i veřejnosti. Tribuna tak měla poměrně rychlé a podrobné zpravodajství z Československa. Činnost Československé strany práce byla ale nakonec zlikvidována Státní bezpečností. List byl původně založen jako Tribuna myšlenek a zpráv, jako prostor k politické diskusi. S takovým formátem ale nesouhlasili někteří členové Československého zahraničního ústavu v exilu a také redakční rady. List se tak změnil ve „studijní časopis tlumočící postoje a zpřístupňující aktivity vydavatelské organizace“. List tak sledoval jak politická témata, tak i domácí kulturu, objevovaly se glosy nebo třeba dopisy čtenářů. Zanikl v roce 1969.

V dánské Kodani se od roku 1950 objevuje Zpravodaj. Redaktory byli Jiří Horák a Radomír Luža. Měsíčník obsahoval především politické zprávy a komentáře. Vydávala jej Ústřední komise mládeže čs. sociální demokracie v exilu.²⁴

V květnu 1951 poprvé v Paříži vyšel měsíčník Svobodná země, ve které redakční přípravu zajišťovali Theodor Procházka, Jan Čep a Jiří Pistorius. Ve Svobodné zemi se objevují hlavně politické články a komentáře, vyjadřující se k situaci nejen v Československu, ve východních zemích, sleduje také činnost komunistických stran v zemích západních.²⁵ Vychází pravděpodobně do roku 1953.

Od roku 1953 vycházel časopis Sklizeň, který v Hamburku vydával Antonín Vlach.

Exilová periodika v českém jazyce ale nebyla vydávána jen v Evropě, ale téměř po celém světě. Například v Melbourne začal v roce 1950 vycházet snad jediný československý list v Austrálii – Hlas Domova. Ze začátku jej vydával Josef Rýpar. Od července 1951 po něm redigování převzal František Váňa. Publikovali zde například Michal Cigler, Karel Janovský nebo Václav Michl. Hlas Domova byl zejména zpravodajským periodikem. Objevovaly se v něm drobné zprávy z domova a exilu. Hlas Domova měl svou pravidelnou, především kulturní, přílohu s názvem Cesta. V ní bývaly otištěny ukázky předmnichovské a předúnorové doby, například spisovatelů Karla Čapka nebo Viktora Dyka, v šedesátých letech (po mírné proměně listu) pak třeba Josefa Škvoreckého. Příležitostně se i v Hlasu Domova objevovaly články Pavla Tigrida. Čtrnáctideník zanikl v roce 1979.²⁶

²⁴ Formanová, Lucie - Gruntorád, Jiří –Přibáň, Michal: Exilová periodika, Praha 1999, str. 57

²⁵ Tamtéž, s. 75

²⁶ Tamtéž, s.23

V kanadském Torontu v roce 1950 začal vycházet nejdříve čtrnáctideník, později týdeník Nový domov. V 70. letech pak znovu změnit periodicitu na čtrnáctideník. Jeho prvními redaktory byli bratři Rudolf a Karel Nekolovi. Postupně jej pak redigovalo dalších pět redaktorů. Nový domov se zabýval zpravodajstvím z domova, z exilu a také ze světa, přinášel také sportovní zpravodajství a publicistiku. Objevovala se také kulturní rubrika, v níž redaktoři informovali o aktivitách kulturních osobností v exilu, a zaměřovala se také na knihy exilových nakladatelství. Později, od roku 1977, se také věnovala činnosti Charty 77. Nový domov vychází dodnes.^{27 28}

²⁷ Formanová, Lucie – Gruntorád, Jiří – Přibáň, Michal: Exilová periodika, Praha 1999, s. 110

²⁸ Seznam exilových periodik není úplný, jedná se pouze o ilustrační výběr, více také: Přibáň, Michal: Prvních dvacet let

3. Osobnost Pavla Tigrida

Pavel Tigrid byl bezesporu jedním z nejvýznamnějších exilových publicistů a vydavatelů. Jeho Svědectví bylo průlomem v exilových listech, nastolil tzv. gradualismus, který spočíval v diskusi mezi exilem a komunisty, kteří byli přístupní dialogu s exulanty, kterou se do té doby nikdo nezabýval. Tímto způsobem ovlivnil nespočet lidí jak v exilu, tak doma a dokázal na svou stranu získat i komunisty.

Narodil se 27. října 1917 v Praze pod jménem Pavel Schönfeld v rodině zapřísáhlého vlastence a chemického inženýra. Od mladých let se Pavel, tehdy ještě Schönfeld, věnoval novinařině²⁹ a studoval práva na Karlově univerzitě.

Za protektorátu v roce 1939 odešel do Londýna. Tady začínal jako číšník v hotelu Cumberland, posléze pracoval ve zpravodajské BBC.³⁰ Právě tam získal jméno, pod kterým je dodnes známý – Pavel Tigrid.³¹ V dubnu roku 1943 se stal redaktorem rozhlasového programu československé exilové vlády Hlas Československa, kde byl jeho nadřízeným Josef Korbel, otec Madeleine Albrightové.³²

Po válce (červen 1945) se vrátil do Československa, kde ale nenašel nikoho ze své rodiny. Nacisti vyhladili prakticky všechny jeho příbuzné. Zachránila se pouze jeho sestra, která utekla do Spojených států.³³ K práci novináře získal ještě místo na Ministerstvu zahraničních věcí na angloamerickém oddělení. Kvůli sporu s představiteli komunistické strany ale ministerstvo opustil.³⁴ Seznámil se se svou budoucí ženou, Ivanou Myškovou. Po jejich svatbě oba přijali Tigridův pseudonym za vlastní jméno.

V září roku 1946 se stal šéfredaktorem týdeníku Vývoj, který vydávala Československá strana lidová. Byl určený mladé generaci.

V únoru 1948 kvůli vládě KSČ opět emigroval, tentokrát do Německa. Ve Frankfurtu založil mimo jiné spolu s Ivo Ducháčkem, Juliem Firtem a generálem Sergejem Ingrem Pomocný výbor pro uprchlíky z Československa. Byl jedním ze tří zplnomocněnců pro zlepšení životních podmínek exulantů v Německu.³⁵ Nakonec se usadil v Mnichově, kde opět

²⁹ Byl členem redakce Studentského časopisu

³⁰ Ve vysílání československé exilové vlády pracoval šest let jako hlasatel a redaktor

³¹ Hlasatelé vysílali pod pseudonymy

³² Tigrid, Pavel: Mně se nestýskalo, Praha 2010, s. 149

³³ tamtéž

³⁴ Kvůli jeho komentáři v Lidové demokracii „Věcná otázka našich dějin“, kde vyjádřil svůj názor na rozdělení Západ/Východ. Napsal, že Čs. sice sice politicky, nábožensky i kulturně patří k Západu, kdyby ale došlo k válce, bojovali by na straně východního bloku.

³⁵ Tigrid, Pavel: Mně se nestýskalo, Praha 2010

vykonával novinářskou činnost. ³⁶Dva roky pak pracoval na postu programového ředitele československého vysílání pro Rádio Svobodná Evropa³⁷.

Petr Kotyk ve své knize rozhovorů s Pavlem Tigridem uvádí, že „ v rozhlasovém projevu ke dni státního svátku 28. října (1952, pozn.) na rozloučenou zkritizoval Radu svobodného Československa a pošramotil u posluchačů doma obraz jednotného exilu; pro koncepční neshody s americkým vedením (...) rezignoval a koncem roku 1952 se odstěhoval i se ženou do USA“³⁸

V roce 1952 odcestoval do USA. Na Kolumbijské univerzitě studoval politické vědy. Přednášel o Východní a Střední Evropě, věnoval se novinářině: přispíval třeba do Hlasu Ameriky. Později si ale také přivydělával jako číšník v Brooklynu a na Wall Street.

V roce 1954 se stal mezinárodním sekretářem organizace PEN.

Při jeho pobytu ve Spojených státech amerických začal v roce 1956 vydávat jeden z nejvýznamnějších a nejvlivnějších exilových časopisů vůbec – Svědectví.

Tigríd byl v hledačku československé rozvědky. Když byl zaměstnaný jako číšník v Irském baru v Brooklynu, dostal se k němu rozvědčík s krycím jménem Marie. Psal do Prahy: „ Tigríd je zoufalým, nemůže nic najít, jeho žena čeká v lednu druhé dítě. Zatím pracuje jen přes weekendy v nějakých výletních restauracích jako číšník“.³⁹ Na základě této zprávy si rozvědka myslela, že by mohla Tigrída získat na svou stranu. O zhruba tři čtvrtě roku později přišla do Prahy první zpráva o chystaném Tigrídově časopise. Ve zprávě se mimo jiné píše: *Chce (Tigríd, pozn aut.), aby se časopis stal diskusní tribunou mezi mladými a inteligencí doma.(...) Chtějí, aby do časopisu přispívali později také vědečtí a kulturní pracovníci z vlasti“*.⁴⁰ Tigrída nakonec kontaktoval rozvědčík Milouš Vejvoda. Několikrát se s Tigridem sešel, aby se dozvěděl více o novém časopise. Po poslední společné schůzce a zápise, který Vejvoda do Prahy poslal, se komunisté vyjádřili, že „ *Leon* (krycí jméno Tigrída, pozn. aut.)*je beznadějný zločinec, u kterého není nejmenší šance na verbovku. Proto další styk není účelný a může být jen ve výjimečných případech“*.⁴¹

V roce 1959 byl zbaven státního občanství ČSR.

³⁶ mj. psal pro The Irish Times

³⁷ Po dvou letech skončil kvůli pracovním neshodám s Ferdinandem Peroutkou, který pracoval v newyorské redakci

³⁸ Tigríd, Pavel: Mně se nestýskalo, Praha 2010, s. 150

³⁹ Zídek, Petr, Tajemné svědectví Pavla Tigrída, Lidové noviny 21.10.2006, příloha Orientace, dostupné na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

⁴⁰ tamtéž

⁴¹ tamtéž

V roce 1960 pak přesídlil do Paříže a odsud vydával čtvrtletník až do roku 1989. Tigris byl téměř celý svůj pobyt za hranicemi ČSSR kontrolován a sledován státní bezpečností, v roce 1967 byl dokonce odsouzen v nepřítomnosti na 14 let za mřížemi.⁴²

V roce 1977 aktivně ze zahraničí podporoval Chartu 77.

Od roku 1979 spolupracoval na pořádání seminářů v katolickém společenství Opus Bonum ve Frankenu (SRN).

Na konci roku 1989 se vrátil do Československa a následně působil (stejně jako Jiří Pelikán) jako poradce nově zvoleného prezidenta republiky Václava Havla. V roce 1992 vydal poslední číslo Svědectví. Od roku 1994 do 1996 pracoval jako ministr kultury ve vládě Václava Klause a rok 1997 a 1998 pracoval jako poradce Kanceláře prezidenta republiky v otázkách česko-německých vztahů.

V roce 1995 byl vyznamenán Řádem T. G. Masaryka, v listopadu 1996 neúspěšně kandidoval do Senátu ČR.

31. srpna roku 2003 spáchal sebevraždu ve francouzském městě Héricy, zde je také pochován.

⁴² Odsouzen pro spáchání trestného činu rozvracení republiky a vyzvědačství, StB ho označila za agenta CIA

4. Svědectví

Čtvrtletník pro politiku a kulturu vycházel od roku 1956 do roku 1960 v New Yorku, od konce roku 1960 v Paříži a po listopadu 1989 do roku 1992 v Praze. Své místo ve společnosti si získal především tím, že byl určen nejen k informování o situaci v Československu, ale hlavně k dialogu mezi exilem a domácí opozicí. I to je důvodem k tomu, proč je časopis dosud opředen mnoha tajemstvími. Tento tzv. koncept gradualismu označuje Jiří Kovtun v článku Petra Zídka uveřejněného v Lidových novinách v prosinci 2006⁴³ jako velmi odvážný: *...protože jsme všichni měli v paměti všechny ty tragédie, které souvisely s komunistickým převratem. (...) Dobře se nepochopilo, že to byl počátek vítězství. Tato Tigridova myšlenka byla jedním z nejrozumnějších a nejefektivnějších kroků v boji proti komunismu. Když našel první diskusní partnery, byl to rozhodující průlom. Ničeho se vedení KSČ tak nebálo, jako svobodného dialogu“.*⁴⁴ Koncept gradualismu označuje třeba Pavel Janoušek za koncepci “postupných kroků”. Podle něj viděli exiloví poúnoroví politikové jen komunisty a demokraty a odmítali i jen rozhovor právě s komunisty.⁴⁵ Kdežto gradualisté, z nich byl nejviditelnější právě Pavel Tigríd, dialog neodmítají, právě naopak. Sám Tigríd v knize Marx na Hradčanech to vysvětlil takto: *“Může vest (dialog) k trvalému dorozumění s těmi, kdož po dlouhém bloudění objevili obecnou závaznost mravního úsudku.”*⁴⁶

Tigríd se inspiroval polským kulturně-politickým měsíčníkem „Kultura“ Jerzyho Giedroyce, vycházejícím v Paříži. V rozhovoru Bohumila Pečinky, který je otištěn jako první část Tigridovy knihy Marx na Hradčanech, Tigríd na otázku, zda se opravdu inspiroval polským novinářem, odpovídá: *„, Hodně jsme Kulturu kopírovali. Například v tom, jak byl Giedroyc neúprosný šéfredaktor, který nehrál na nějaké sympatie, surově škrtal a vládl tvrdou rukou – proto Kultura tak dobře vypadala. Já jsem zdaleka takový nebyl, ale přesto někteří lidé mluvili o tom, že celé Svědectví vlastně píše Tigríd, protože je v jednom stylu. Něco na tom bylo, hlavně po těch letech života v Paříži, kdy se mi vydavatelský podnik zaběhl a já měl více času na jiné činnosti, včetně Svědectví.“*⁴⁷

⁴³ Zídek, Petr: Tajemné svědectví Pavla Tigrída, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

⁴⁴ Zídek, Petr: Tajemné svědectví Pavla Tigrída, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

⁴⁵ Janoušek, Pavel: Dějiny české literatury 1945-1989, Praha 2007, s. 134

⁴⁶ Tigríd, Pavel: Marx na Hradčanech, Brno 2001, s. 20

⁴⁷ Tigríd, Pavel: Marx na Hradčanech, Brno 2001, s. 20

U vzniku Svědectví pak stáli Jan Čep, Vilém Brzorád, Radomír Luža, Josef Jonáš, Jiří Horák, Jiří Kárnet, Jan M. Kollár, Jiří Kovtun, Mojmir Povolný nebo Emil Ransdorf.

Název čtvrtletníku měl vyjadřovat záměr časopisu, tzn. přinášet svědectví o tom, co se děje uprostřed Evropy a zároveň o tom, co se děje jinde ve světě, z úst či per lidí, kteří tam žili.⁴⁸ Radomír Luža ve své knize V Hitlerově objetí se o vzniku Svědectví vyjadřuje jako o zcela novém přístupu ke studené válce, pokusu o dialog jako nástroji rozbití nadvlády KSČ.⁴⁹

Začátky Svědectví nebyly snadné. Protože se Tigris a spol. snažili právě o dialog s reformními komunisty v Československu, stál proti nim tábor exilových novinářů a publicistů, kteří vyznávali striktní antikomunismus. Svědectví ale vítalo a uznávalo reformní komunisty s tím, že dávalo prostor jejich myšlenkám. Na druhou stranu ale Tigris věděl, že pokud dá právě reformním komunistům prostor, bude je moct ovlivňovat a zároveň podporovat jejich snahy zbavení se závislosti na Moskvě. Mezi těmi novináři, kteří posléze buď nevstoupili do redakční rady nebo z ní vystoupili byli například výše jmenovaní Emil Ransdorf nebo Jan M. Kolár. Ten své jednání odůvodnil v článku, ve kterém na adresu Tigridem vítaného vývoje v Jugoslávii a v Polsku napsal: „...desatelizace režimu á la Gomulka nebo Tito ničeho nezmění na jeho inherentní nemravnosti, nedemokratičnosti a nesvobodě; v Polsku nebo Jugoslávii nejsou svobodní lidé, ale vlády. (...) Národ musí režim svrhnout rovnou, nikoli ho využít, musí ho odmítnout, nikoli jen převléci, musí se mu vysmát, nikoli se za ním schovat“.⁵⁰ Na konci roku 1961, s podobným vysvětlením jako Jan M. Kolár, vystoupil z redakční rady také Jiří Horák. Ten se ale po čase do redakce opět vrátil.

Nejen tímto postojem (jak už je uvedeno v předešlé kapitole) si proti sobě postavil vedení KSČ v Československu, přiléval ještě „olej do ohně“ tím, že ve svém časopise přetiskoval důvěrné materiály z ÚV KSČ. Karel Jezdinský v knize Jiřího Lederera říká: „Antonín Novotný byl až hystericky alergický na jméno Pavla Tigrida, jemuž přičítal neobyčejný vliv i na některé členy ÚV.(...) Tradují se Novotného výbuchy hněvu, v nichž žádal vyšetřit, kdo Tigridovi „donáší“ přímo z ÚV a jednou to došlo tak daleko, že pokřikoval, že je obklopen „Tigridovými agenty“.“⁵¹ Tigris ve skutečnosti měl agenta. Tvrdil o něm, že „...pracoval v Krátkém filmu, byl v KSČ, ale z různých důvodů neměl ten režim rád .(...)To byl ten pramen, jediný svého druhu. (...) Byl to zvláštní málomluvný člověk, kterého jsem nikdy

⁴⁸ Lederer, Jiří: Svědectví Pavla Tigrida, Mnichov 1982, s.12

⁴⁹ Luža, Radomír: V Hitlerově objetí, Praha 2006, s. 359

⁵⁰ Zídek, Petr, Tajemné svědectví Pavla Tigrida, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147Zídek>, Petr: Tajemné svědectví Pavla Tigrida, LN prosinec 2006; www.cs-magazin.com

⁵¹ Lederer, Jiří: Svědectví Pavla Tigrida, Mnichov 1982, s. 106

*nepodezíral, že hraje na obě strany. Vždycky byl diskrétní, miloval Francii a Paříž, líbilo se mu Svědectví, prostě pozoruhodná figura.*⁵² Na dotaz Bohumila Pečinky, kdo byl tento agent, Tigríd jeho jméno neprozradil. Otázka Pečinky zněla, zda jeho informátorem nebyla dcera Jiřího Hendrycha: *„To si vymyslel spisovatel Jan Beneš, známý fantasta. Zprávy a informace, o kterých mluvíte, mi dodával jistý člověk, víte, já bych ho ani dneska nechtěl jmenovat, přestože už umřel. Po převratu jsem ho ještě zastihl, ale on už byl velmi nemocný a prosil mě, abych jeho jméno nezveřejnil, a já to respektuji.*“⁵³ Nicméně jméno tohoto informátora se nakonec na veřejnost dostalo. Petr Zídek v recenzi na knihu Pavla Kosátika Tigríd, poprvé uvádí, že historik Prečan v listopadu 2006 uvedl tohoto informátora jako Bohuslava Musila.⁵⁴

První číslo Svědectví vyšlo v nákladu tisíc výtisků, symbolicky 28. října 1956. Do Československa se pak, jak říká Pavel Tigríd v rozhovoru pro Jiřího Lederera, *„prostřednictvím přátel v Evropě“*, dostalo asi sto, možná sto padesát výtisků. Svědectví bylo do ČSSR posíláno na různé adresy, dokonce i náhodně vybrané z telefonního seznamu. Aby oklamali poštovní cenzuru, posílali časopis na špatnou adresu do Maďarska s uvedenou zpáteční adresou v Česku, kam se pak balík vrátil. (Více o pašování Svědectví níže)

Svědectví se těšilo popularitě i díky nechtěné propagandě režimu: *„Od prvního čísla věnovala časopisu velkou a soustavnou pozornost. Například hned po druhém čísle, nemýlím-li se, věnoval Ivan Skála půl strany velkého formátu Rudého práva „emigrantskému plátku“ Svědectví...*“⁵⁵

Po přestěhování redakce Svědectví velmi stoupl počet příspěvků od autorů z domova. Jak sám Tigríd říká v rozhovoru pro Bohumila Pečinku, až v Paříži vznikl jakýsi fenomén časopisu Svědectví jako neoficiálního emigračního centra. *„V padesátých letech jsme v New Yorku neviděli živého Čecha z českých zemí, snad s výjimkou československé delegace v OSN. Později v Paříži už to bylo lepší a do Svědectví se začalo prostě chodit*“⁵⁶

Zájem o Tigrída ze strany StB v šedesátých letech opět stoupl. Podle odborníka na problematiku StB Radka Schovánka byl na Tigrída, který tehdy dostal krycí jméno „Dárek“ nasazen agent „Sámo“. Špičkový agent měl za úkol šířit o Svědectví dezinformace. Jednou z nich byla i zpráva o tom, že Tigríd je československý agent. Ale jak tvrdí Petr Zídek v článku Tajemné svědectví Pavla Tigrída, nezháleli prý ani diplomaté. Kulturní rada Ivo

⁵² Tigríd, Pavel: Marx na Hradčanech, Brno 2001, s.20

⁵³ Tigríd, Pavel: Marx na Hradčanech, Brno 2001, s.20

⁵⁴ Lidové noviny, roč. 26, 2013, č. 238, 12. 10. 2013, Petr Zídek, První životopis Pavla Tigrída, příl. Orientace

⁵⁵ Lederer Jiří: Svědectví Pavla Tigrída, Mnichov 1982, s.11

⁵⁶ Tigríd, Pavel: Marx na Hradčanech, Brno 2001, s.19

Fleischman například 25. března 1966 napsal: *Za Tigridovým předstíráním přátelství jsou docela určitě skryty záłudnosti. Ví např. o každém poněkud významnějším čs. kulturním pracovníku, který do Francie přijede. Dokladem pro to je, že každý z našich lidí obdrží okamžitě po příjezdu do svého hotelu časopis Svědectví*". Paradoxem zůstává, že později stejný Ivo Fleischman, který napsal toto vyjádření, emigroval a sám začal do Svědectví přispívat.⁵⁷

V roce 1968 Tigrid vydávání Svědectví na čas zastavil, aby ho na politické scéně někdo nezneužil. I přesto byl ale normalizační propagandou a nejen jí, pokládán za jakéhosi ideového „otce“ Pražského jara a událostí roku 1968.

Po srpnu 1968, kdy bylo jasné, že komunismus v Československu je znovu „obnoven“, Svědectví pokračovalo. Tigridovi se ale najednou velmi snížily možnosti, s kým vést dialog. Většina reformních komunistů, mezi nimi i Jiří Pelikán, odešli do exilu. Časopis se proto na čas zaměřil více na kulturní dění, než na politiku.

V polovině sedmdesátých let, kdy se Svědectví dočkalo nového rozmachu, byl Tigrid zatčen ve Francii. V rozhovoru Bohumila Pečinky to komentuje slovy: *...Francouzské vnitro mělo jako každá služba seznamy emigrantů, kteří ve Francii něco vyvíjeli proti vládám v jiných zemích*". KGB si před návštěvou Francie Leonidem Brežněvem vyžádala, aby lidé z tohoto seznamu byli „oddáleni“. *„jednoho rána nás prostě francouzští policajti odvezli na Korsiku. (...) Teprve večer z rádia se moje manželka dozvěděla, o co šlo. (...) Celá francouzská politická scéna byla tehdy rozhořčena a vycházely články s titulky, že KGB vládne i ve Francii.(...)...V Marseille jsme přesedali z policejního na civilní letadlo a v témže okamžiku, o jednu dráhu dál, nastupoval do svého letadla Brežněv, takže jsme mu mávali a váleli se přitom smíchy*".⁵⁸

V říjnu roku 1981 se redakce Svědectví přestěhovala na novou adresu v Paříži. Státní bezpečnost nepolevovala ve svém úsilí ani přesto, že se redakce časopisu nacházela přímo naproti nepřetržitě střežené budově Francouzské národní banky, podnikla několik akcí. Například vhodila do domu, kde sídlila redakce, tzv. „smradlavou bombu“.⁵⁹

V osmdesátých letech se do Svědectví dostalo několik mladých exulantů. Tigrid následně zrušil stávající redakční radu a do té nové dosadil právě tyto mladé novináře. Mezi nimi byli mimo jiné Ilja Kuneš nebo slovinsko-francouzský politolog Jacques Rupnik. I přes

⁵⁷ Zídek, Petr, Tajemné svědectví Pavla Tigrida, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

⁵⁸ Tigrid, Pavel: Marx na Hradčanech, Brno 2001, s.22

⁵⁹ Zídek, Petr, Tajemné svědectví Pavla Tigrida, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

jmenování této „mladé“ redakční rady ale zůstal v podstatě Tigris stále svrchovaným pánem časopisu. V roce 1989 Tigris přestěhoval redakci Svědectví do Prahy.

V posledním čísle Svědectví v roce 1992 se Tigris věnuje otázce nacionalismu. *„Když jsme se rozhodli věnovat toto číslo Svědectví otázce nacionalismu, věděli jsme proč. (...) Po pádu komunismu se stal největším nebezpečím pro další vývoj nejen ve střední Evropě, ale v celém (nesnadně) se integrujícím zemědělu krajní nacionalismus...“*⁶⁰

⁶⁰ Tigris, Pavel: Na cestu nové republiky, Svědectví 93, 1992, s.161

4.1. **Financování Svědectví**

Exilová vydavatelská činnost byla specifická v tom, že téměř každý vydavatel trpěl nedostatkem finance. Značnou část peněz tak všechny periodika, včetně Tigridova Svědectví, získávali díky předplatitelům. Nicméně o tom, jak Pavel Tigríd získával peníze na chod časopisu, se dodnes spekuluje. O otázce financování se v podstatě odmítal bavit s kýmkoliv. Jak to tehdy bylo s financemi, proto ví snad už jen ti, kteří mu peníze poskytovali. Několik málo informací ale po Sametové revoluci řekl sám Tigríd i někteří jeho spolupracovníci.

Ještě v roce 1981 řekl Tigríd v rozhovoru pro Jiřího Lederera, že první malou sumu v roce 1956 poskytl bývalý československý diplomat Jiří Papánek. Sponzoroval ho také slovenský Sokol v New Jersey.

V rozhovoru s Bohumilem Pečinkou informaci upřesnil: „ *Vzpomínám si, jak jsme šli za naším bývalým velvyslancem Jiřím Papánkem, který nám dal tisíc dolarů*“. Poté Tigríd dodává, že Sokol pak ve své tiskárně první číslo vytiskl. Dále ve stejném rozhovoru uvádí, že „...*Poláci si v exilu dávali za povinnost podporovat polskou kulturu s malým i velkým písmem. My jsme nic takového neměli, jen nepřátele v různých exilových organizacích. Když někdo poslal deset dolarů nebo tisíc franků, tak to byla událost*“.⁶¹

V rozhovoru pro Petra Kotyka v knize Mně se nestýskalo Tigríd ještě přiznává, že jim do redakce přicházeli další dary a „*dost prachů*“ jim také posílala jeho nevlastní sestra. V jiném rozhovoru, s Danielem Kaisrem,⁶² Tigríd uvádí, že pravidelně dostával peníze od Tomáše Bati. Ilja Kuneš, k tomu později dodal, že Baťa redakci koupil první počítače, které stály 50 tisíc franků za kus, „...*ale za podmínky, že se o tom nebude nikde mluvit*“.⁶³

To, jak sám Pavel Tigríd chránil veškeré informace, které se týkaly vydávání Svědectví, dokazuje zkušenost studenta Marina Daneše, který psal v roce 1985/1986 diplomovou práci na Institutu novinářství v Paříži, uveřejněná v článku Petra Zídka. „*Pan Tigríd byl nejprve z mé diplomky nadšen a slíbil z ní publikovat úryvky ve Svědectví. Potom mě vedoucí mé práce začal tlačit, abych vypracoval samostatnou kapitulu o ekonomickém pozadí vydávání periodika. Když jsem s tím přišel za panem Tigrídem, vyhodil mě a z publikování úryvků práce sešlo*“.⁶⁴

⁶¹ Tigríd, Pavel: Marx na Hradčanech, Brno 2001, s.20

⁶² Kaiser, Daniel: Poprvé a naposledy jsem věřil Grebeníčkoví. Lidové noviny 25.11 2000, s. 11

⁶³ Zídek, Petr, Tajemné svědectví Pavla Tigrída, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

⁶⁴ Zídek, Petr, Tajemné svědectví Pavla Tigrída, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

Nakonec i sami Tigridovi spolupracovníci, Jiří Kovtun, Jan Pelc a Marek Skolil, se shodují, že financování časopisu vždycky byla věc výlučně Pavla Tigrida.⁶⁵

Až do své smrti se tak Tigrid nezmínil o hlavním finančním kanálu, díky kterému mohlo Svědectví vycházet. Exilový vydavatelé obecně o penězích nemluvili – hlavně kvůli komunistickému režimu v Československu, který se všechny informace snažil využít v neprospěch a diskreditaci dotčených, a také kvůli komplikovaným vztahům, které vládli mezi různými exilovými a politickými skupinami.⁶⁶

Tigrid nicméně využil svého předešlého působení ve Svobodné Evropě a kontaktů, které tam získal. V polovině padesátých let se vrátil právě do Výboru pro Svobodnou Evropu. Tento Výbor podporoval demokratické exulanty exulanty se zemí východní komunistické Evropy. A právě ten byl tajně financován z rozpočtu CIA. Výbor pro Svobodnou Evropu později fungoval pod krycí hlavičkou International Advisory Council, od sedmdesátých let pak jako International Literary Center.⁶⁷

⁶⁵ Zídek, Petr, Tajemné svědectví Pavla Tigrida, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

⁶⁶ Orság, Petr: Mezi realitou, propagandou a mýty; Český časopis historický, č. 1, 113/2015, s. 118

⁶⁷ Tamtéž, s. 121

4.2. *Distribuce Svědectví*

I tato kapitola z existence periodika patřila k těm tajemnějším, stejně jako ta předchozí. Mnoho informací o tom, jak se výtisky dostávaly do Československa a kolik jich vůbec bylo, se obecně neví. Co se týká počtu výtisků, v rozhovoru pro Jiřího Lederera v roce 1981 sám Tigríd mluví o tisícovém nákladu. Naopak v rozhovoru Hany Štěpánkové do časopisu Tvar, už po revoluci, Pavel Tigríd mluví o nákladu šest tisíc výtisků pro Západ a patnáct tisíc kusů pro distribuci do Československa. Podle Petra Zídka číslo šest tisíc výtisků potvrzují výkazy povinného výtisku pro Francouzskou národní knihovnu.⁶⁸

Co se týče distribuce, jedním z triků, který jsem již popsala výše v kapitole o Svědectví, bylo odesílání Svědectví na zkomolenou adresu v Maďarsku. Jako odesílatel byla uvedená adresa v Československu. Maďarská pošta pak, aniž by něco tušila, odeslala výtisk na adresu údajného odesílatele. Časopis tak dorazil do Československa.

Zpočátku byl časopis odesílán na náhodně vybrané adresy z telefonního seznamu. Později Svědectví zmenšilo formát nebo se články odesílaly ne pohromadě v celém výtisku, ale zvlášť na různé adresy.

Petru Kotykoví se Pavel Tigríd zmiňuje o tom, že se část Svědectví vozila přes ambasádu. „*Bylo to o lidech, někteří si troufali moc, Rakušané byli dobří, Němci slušní, trošku se báli, Američané byli nejhorší, poněvadž ambasador o pašování neměl vědět. Věděl, ale kdyby něco, nevěděl...*“⁶⁹

Ve stejném rozhovoru Tigríd popisuje, jak Svědectví vezli Zdeněk Urbánek a Josef Škvorecký v šedesátých letech ze setkání PEN klubu: „*Přivezl jsem jim balíky Svědectví do Švédska, Zdeněk řídil, jako vždycky, škodovku, nabalil do ní Svědectví a pak Škvorecký líčil, že čím dál víc se blížili k hranici, tak Zdeněk říkal: ...těch Svědectví máme 28, to je moc, ne? Osm vyhodili z auta. Za chvíli znovu a znovu, až na hranici dojeli se třemi, což bylo v pořádku.*“⁷⁰

Tigríd také přiznává, že poté, co se začaly v Římě tisknout Listy, s pašováním Svědectví mu pomáhal i Jiří Pelikán. Když nakládal své Listy do kamionu do Československa, nabízel místo i Tigrídovi, aby do auta přiložil Svědectví.⁷¹ Důležitým

⁶⁸ Zídek, Petr, Tajemné svědectví Pavla Tigrída, Lidové noviny, 21. 10. 2006, příloha Orientace, dostupné také na <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006122147>

⁶⁹ Tigríd, Pavel: Mně se nestýskalo, Praha 2010, s.85

⁷⁰ Tigríd, Pavel: Mně se nestýskalo, Praha 2010, s.95

⁷¹ Tigríd, Pavel: Marx na Hradčanech, Brno 2001, s.21

kanálem pak byla také diplomatická pošta, která byla nejspolehlivější, ale zároveň bylo těžké vybudovat si kontakty mezi velvyslanci.⁷²

⁷² Více o problematice diplomatické pošty: Uhde, Milan; Prečan, Vilém: Ve službách společné věci

5. Pražské jaro, srpen 1968, politická situace v zemi

Za zlomový bod stále sílícího reformního hnutí v Československu je možné brát datum 5. ledna 1968. Tehdy vyvrcholil boj o moc v KSČ, Alexandr Dubček převzal funkci prvního tajemníka strany a brzy se projevil odchod Antonína Novotného. Ve společnosti bylo cítit uvolnění. Tato změna ve vedení odstartovala jakýsi „obrodný proces“ a vidět byla i změna v médiích. Došlo ke změně obsahové, ale také k určité liberalizaci médií a většímu vlivu na společnost. Jak píše ve své studii Média pražského jara Jakub Končelík: *Začal opatrný a později násilně ukončený pokus občanské společnosti o návrat k demokratickému modelu*.⁷³ V čele KSČ stanuli tzv. reformní komunisté. Nešlo jim o celkovou změnu, chtěli v zemi ponechat komunismus, ale zasazovali se o jeho demokratizaci.

Uvolněná atmosféra se projevila v přístupu k médiím především tím, že v polovině června byla zrušena cenzura. Zákon ji vysloveně zakazoval slovy „*cenzura je nepřipustná*“. Tehdy, po téměř dvaceti letech, se média stala mluvčím veřejnosti. Vidět to bylo i na počtu výtisků některých titulů a hlavně kulturních časopisů. U některých se podle Končelíka od roku 1967 do roku 1969 náklad i ztrojnásobil. Způsobeno to bylo několika faktory – počty výtisků strana přestala regulovat a noviny a časopisy začaly otevírat témata, o kterých se v uplynulých dvaceti letech nemluvilo, například politické procesy. Vliv to mělo i na personální složení KSČ – třeba Antonín Novotný musel opustit všechny vedoucí funkce a dokonce mu bylo pozastaveno členství v KSČ poté, co média otiskla jeho korupční aféru, kdy pravidelně podplácel své stranické kolegy z prostředků prezidentského fondu.⁷⁴

Situace se ale opět zhoršila - v noci z 20. na 21. srpna 1968. Vedení SSSR vyslalo do Československa vojska Varšavské smlouvy. Hlavám Sovětského svazu se zdálo, že komunistický režim se v Československu vymyká vedení KSČ z rukou. Podle Jakuba Končelíka za to mohla právě i v podstatě necenzurovaná média a přílišná volnost novinářů. Ti se museli po sprnové okupaci znovu podříditi státní cenzuře i přesto, že se ji ještě v průběhu podzimu a zimy 1968 snažili obcházet. Na začátku roku 1969 už stát měl média opět pod kontrolou a režim se opět stal stejným, ne-li tvrdším, než byl po únoru 1948. Potvrzuje mimo jiné Milan Schulz: *”Listy – jak se pak znovu povolené Literárky jmenovaly – se pokoušely proplout opět zavedenou cenzurou s co možná nejmenší ostudou. Byly z toho nechutné a*

⁷³ Končelík, Jakub, Média pražského jara; zrod reformu a demokratizace novinářské práce, s. 69

⁷⁴ Končelík, Jakub; Média pražského jara; zrod reformu a demokratizace novinářské práce, s. 69

nekonečné tahanice o nejrůznější příspěvky nebo I jen formulace. Listy jako mnoho dalších tiskovinskou končily definitivně 15. Května 1969."⁷⁵

Jedním z důsledků vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa byla velmi silná vlna exulantů, která by se svým rozsahem dala srovnat s tou, která proběhla po převratu v únoru 1948.⁷⁶ Po srpnu za hranice uteklo zhruba 100 tisíc lidí, odhady z různých zdrojů se liší. Mezi těmi, kteří odešli ze země, pak za hranicemi patřili k těm nejaktivnějším reformním komunistům. Jejich pozice byla snažší než u pounorových exulantů. Měli totiž vytvořené kontakty a na Západě byli známí.⁷⁷

⁷⁵ Schulz, Milan; Hledání zatraceného času aneb Co jsem nezapomněl..., Praha 2012 s. 128

⁷⁶ Foret, Martin – Lapčík, Marek - Orság, Petr: Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů; Média československého exilu v „čase obnovení pořádku“, Olomouc 2008, s.254

⁷⁷ Orság, Petr: Mezi realitou, propagandou a mýty; Český časopis historický, č. 1, 113/2015, s. 100

6. IV. Sjezd svazu československých spisovatelů, Literární Listy

Abych zjednodušila pochopení vzniku Listů Jiřího Pelikána v roce 1971, je třeba vysvětlit, jak k nim došlo. V letech dřívějších totiž na československé kulturní scéně figurovaly ještě jiné Listy – Literární Listy, které navazovaly na Literární noviny. Na tomto místě je nezbytný krátký historický exkurz.

Literární Listy byly týdeníkem Svazu československých spisovatelů.⁷⁸ Navazovaly na Literární noviny, které byly ale v červnu 1967 po IV. Sjezdu svazu čs. spisovatelů zrušeny. IV. Sjezd svazu československých spisovatelů se zapsal do dějin jako vyjádření vzdoru spisovatelů vůči režimu. Na začátku roku 1967 se začalo politické prostředí uvolňovat a spisovatelé a účastníci sjezdu cítili, že by to mohl být „jejich“ okamžik, jak vyjádřit nesouhlas s režimem.

Sjezdu spisovatelů se účastnili nejen umělci, ale také vedení KSČ. Na tomto sjezdu to byl člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych. Ten byl hned na začátku sjezdu šokován, když místo přednesení připraveného kompromisního Stanoviska vyzval Milan Kundera ke svobodnému střetu názorů. Spustil tak lavinu nesouhlasu s vedením země a proti cenzuře, pro svobodu projevu nebo pro přijetí zpět do Svazu v minulosti režimem vyloučených spisovatelů vystoupila většina zúčastněných.

Toto jednání nemohlo zůstat bez odezvy. Mimo jiné byli Ludvík Vaculík, A. J. Leihm a Milan Kundera vyloučeni z KSČ. Největší trest ale stihly právě Literární noviny. KSČ je převedla pod tehdejší ministerstvo kultury (tzn., odejmula je Svazu čs. spisovatelů).

Na Literární noviny tedy poté Svaz čs. spisovatelů navázal Literárními Listy. Literární Listy vycházely jako týdeník a neměly dlouhého trvání. Měly velmi podobnou funkci jako jejich předchůdce – Literární noviny. Reagovali na uvolňující se politické prostředí a přispívaly k rozšiřování prostoru pro svobodnou diskusi.⁷⁹ Do LL přispívali mj. Václav Havel, Arnošt Lustig, A. J. Lheim, Ludvík Vaculík, Jan Patočka, Ivan Klíma a mnoho dalších. Literární Listy obsahovaly různorodá témata, vyjadřovaly se k politické situaci, literatuře (publikovaly například díla Ivana Diviše, Jaroslava Seiferta, Jana Zahradníčka a jiných), filozofickým otázkám, historii a k mnoha jinému.

⁷⁸ Před únorem 1948 Syndikát čs. spisovatelů. Po únorovém převratu se všechny syndikáty změnily na „svazy“

⁷⁹ Dokoupil, Blahoslav: Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000, Brno 2002, s. 130

Literární Listy vycházely od 1. března 1968 do 15. srpna 1968, kromě toho vyšlo ještě devět zvláštních letákových vydání, poslední vyšlo 28. srpna 1968. V letáčích LL vyšlo i Poselství občanů předsednictví ÚV KSČ nebo svolání, které reagovalo na sovětskou okupaci 21. srpna 1968. Prostřednictvím letákových vydání byly LL jedním z hlavních ohnisek odporu vůči okupaci Československa. Po změně politické situace redakce chtěla změnit i název, od listopadu 1968⁸⁰ týdeník vycházel pod jménem Listy⁸¹

Takový byl tedy vývoj Literárních Listů do roku 1968. I přestože se v jejich názvu vyskytovalo slovo „listy“, neměly zatím s Jiřím Pelikánem pranic společného. I přestože měly velmi podobný obsah a okruh lidí, jako Listy o pár let později.

⁸⁰ Do r. 1969

⁸¹ Dokoupil, Blahoslav: Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000, Brno, 2002, s. 131

7. Osobnost Jiřího Pelikána

Jiří Pelikán se narodil 7. února 1923 v Olomouci jako syn sochaře Julia Pelikána. Když mu bylo sedmnáct let, v roce 1939, zapojil se do protiněmeckého komunistického odboje a vstoupil do tehdy ilegální KSČ. O rok později byl několik měsíců vězněn gestapem a poté se až do konce války ukrýval. Vladimír Mach⁸² uvádí, že v té době byl pod jménem Bohumil Paroulek tajemníkem obce Kořenec.

Po válce byl Pelikán jedním z předních aktivistů mládežnického komunistického hnutí a po převratu v únoru 1948 byl předsedou Akčního výboru Národní fronty na vysokých školách. Byl jedním z těch, kteří prováděli na vysokých školách čistky, ke studiu nepřipustil tisíce nekomunistických studentů.⁸³

V padesátých a šedesátých letech byl komunistickým funkcionářem. Zastával mimo jiné post generálního tajemníka nebo předsedy Mezinárodního svazu studentstva. Mezi lety 1963-1968 vedl Československou televizi jako její generální ředitel.

Protože byl v roce 1968 Jiří Pelikán jeden z předních představitelů demokratizačního procesu, bylo jasné, že nebude po srpnu téhož roku žádoucí pro tehdejší vedení KSČ a téměř ihned opustil zemi a zamířil na velvyslanectví do Říma. O rok později už se odmítl vrátit do Československa a v Itálii požádal o politický azyl. Normalizační vláda ho zbavila československého občanství.

Pelikána a jeho názor, který zastával i po odchodu do Itálie, že stále se cítí být komunistou, ale zavrhoval srpnový puč vojsk Varšavské smlouvy, kritizovalo mnoho lidí. Mezi nimi například Kamil Winter, jeden z nejznámějších předsrpnových komentátorů mezinárodních událostí. „*Kdy začala deformace zdravých Marxových idejí? Zmocněním se strany Stalinem? Nebo snad už dříve, Leninovou invencí demokratického centralismu? Oněmi teoriemi, které teprve umožňují uchvatitelským klikám používat – jak píšeš – marxistické terminologie k zakrytí svého reakčního režimu? Nebo snad ještě dříve? ... Píšeš, Jirko, že se stále cítíš být komunistou a že tomu tak bude i po vyloučení. Ve světle toho, co jsem naznačil shora, ptám se: Jakým komunistou? ...*“ Později ho podobným způsobem kritizoval i ekonom

⁸² Na serveru: www.totalita.cz/vysvetlivky/o_pelikanj.php, platnost odkazu k 4.12.2011

⁸³ Později se sám za své chování omluvil: „Musím říct, že jsme byli velice zpoždění, protože jsme si hrůzu a dopad politické represe uvědomili, teprve až dopadla na komunisty. Je dobré chyby uznat a postiženým lidem se omluvit. A to jsem, pokud jsem se s nimi setkával, také dělal.“

Ota Šik. Vyčítal Pelikánovi, že on a jeho přátelé stále trvají na platnosti Pražského, aniž by přitom odmítali marxisticko-leninská dogmata.⁸⁴

V Itálii se pak na dlouhou dobu usídlil, do ČSSR se už vrátit, z politických důvodů, ani nemohl. Vedení KSČ ho nenávidělo a v době normalizace byl všemi možnými způsoby očerňován, dokonce se ho tajná policie StB pokusila zabít.⁸⁵

Rok 1971 se do Pelikánovy historie zapisuje jako začátek vydávání jednoho z nejznámějších a nejvlivnějších exilových časopisů – Listy. Nesl podtitul „časopis československé socialistické opozice“. Publikovali v něm ti nejvýznamnější novináři, spisovatelé a umělci, které režim umlčel.

Poté, co Jiří Pelikán získal italské občanství (1977), stal se poslancem Evropského parlamentu za Italskou socialistickou stranu a v italské politice se velmi angažoval.

Více než dvacet let tedy žil v exilu, zabýval se politikou a především stykem s jeho kolegy v exilu, a vydáváním Listů. Po pádu režimu, v roce 1989, se mohl vrátit do své rodné vlasti, přesunul rovněž do Prahy vydávání Listů. Ty pak vycházely několik let v Praze a nakonec i v Olomouci. Rok po návratu do Česka se stal poradcem nově zvoleného prezidenta Václava Havla.

Zemřel 26. června roku 1999 v Římě.

⁸⁴ Vančura, Jiří: Jiří Pelikán a italští komunisté; Listy č.4/2007

⁸⁵ V r.1975 mu přišel poštou balíček zřejmě s bombou nebo jinou hořlavinou. Pelikán si však při otevírání všiml dýmu, který z něj vycházel a stačil balíček odhodit.

8. Jiří Pelikán – politik

Jiří Pelikán nepochyboval o tom, že se ve svém novém domově, v Itálii bude politicky angažovat. Předpokládal, že vstoupit do tamější komunistické strany, bude snadné. Měl k tomu jasné důvody. Udržoval totiž kontakty a známosti s předními členy Komunistické strany Itálie, s Giovannim Berlinguerem a jeho bratrem Enrikem. V rozhovoru s prvním jmenovaným vyslovil své naděje, že IKS bude solidární s československými reformními komunisty a že nedopustí, aby se zapomnělo na cíle Pražského jara.

V tomto se ale Pelikán mýlil. Vedení IKS se po čase shodlo, že Pelikána nepodpoří a do svých řad nepřijme. Podle Jiřího Vančury lze hledat příčiny tohoto rozhodnutí ve dvou aspektech. „*Otevřený odklon od „vlasti socialismu“ by straně přinesl obtíže, znamenal by rozštěpení italských komunistů. (...) Druhý z důvodů je prozaičtější, méně ideový: dobré nebo alespoň korektní vztahy s Kremlem přinášely IKS jisté materiální výhody, pravděpodobně ohrožené, kdyby italská strana dopřála sluchu a podporovala člověka, kterého KSCV vyloučila ze svého středu.*“⁸⁶

Podpory ze strany italských komunistů se tedy Jiří Pelikán nedočkal. Zejména poté, co se rozhodl i k určitým kompromisům ze své strany a od Italské komunistické strany se dočkal jednoznačné odpovědi: *Nezdá se mi, že bychom si s ním měli něco začínat*“, řekl v září roku 1969 Armando Cossut.⁸⁷

I přesto ale zůstala řada italských komunistů Pelikánovými přáteli. Paradoxem je, že právě tito jeho přátelé po letech IKS stejně opustili, protože s Pelikánem sdíleli stejný názor na vpád Varšavských vojsk do Československa a události, které se od něj odvíjeli. Proti událostem srpna 1968 v Československu ale velmi nahlas vystupovali italští socialisté. Ti mezi sebe brali, podle Jiřího Vančury, Pelikána jako vzácného hosta. A právě oni mu poskytli prostor k tomu, aby se mohl politicky angažovat.

Pelikán nikdy nebyl členem italské socialistické strany. V roce 1979 byl ale zvolen do Evropského parlamentu na její doporučení. Navíc jej pojilo blízké přátelství s Bettinem Craxim, nejvyšším představitelem Italské socialistické strany. Ostatně Václav Žák, nynější šéfredaktor časopisu Listy, hovořil o Jiřím Pelikánovi v pořadu Historie.cs: *Jiří Pelikán se stal poslancem Evropského parlamentu na kandidátce socialistické strany, ale s jeho osobní kampaní. A reprezentoval socialistické, nikoli komunistické hodnoty. Jednou z nich byla*

⁸⁶ Vančura, Jiří: Jiří Pelikán a italští komunisté, Listy č. 4/2007

⁸⁷ Vančura, Jiří: Jiří Pelikán a italští komunisté, Listy č. 4/2007

*otevřenost k dialogu. Druhou byla péče o tom, co se děje doma. Věděl totiž, že jestli se v exilu neudělá tribuna, která se bude primárně starat o domácí dění, ztíží se tím pozice lidí žijících v republice“.*⁸⁸

Nedlouho po jeho zvolení do Evropského parlamentu, 17. června 1979, mu Dušan Havlíček poslal dopis, ve kterém mu gratuloval k úspěchu. „... v pondělí po volbách jsem si zakoupil pařížský *Le Matin*, a protože to jsou pořádné noviny, tak to tam stálo černé na bílém: *Pelikán zvolen. Asi teď budeš mít problémy, ale jiné než předtím. Samozřejmě, že Tě každý tak či onak bude identifikovat s Pražským jarem a bude to – zejména zpočátku – hodně připomínat. (...)Koneckonců, budeš-li hájit zájmy (západo)evropské levice, budeš tím automaticky přispívat k zájmům našim. (...)...dívej se na věci z nadhledu a jen si proboha nenech natrvalo přilepit nálepku nějakého málem zoologického jevu z cirkusu zvaný Východní Evropa.*“⁸⁹

V magazínu *Historie.cs* se ke zvolení Pelikána do Evropského parlamentu vyjadřuje i jeho přítel, publicista Milan Schulz: „...to, že *Jiří Pelikán dokázal být zvolen za italské socialisty do Evropského parlamentu, byl úspěch, který se nikdy předtím nepovedl nikomu z československé emigrace*“.

Pelikán se v Evropském parlamentu zasazoval o svobodu Československa. V roce 1988 napsal o průběhu schůze parlamentu: „*Při rozhovorech s poslanci různých politických skupin (...) jsme se dohodli, že podám na plenárním zasedání Evropského parlamentu návrh rezoluce, ve které se vyzývá čs. vláda, aby v roce 70. výročí založení čs. republiky vyhlásila amnestii pro všechny politické vězně, přestala s diskriminací občanů z politických a náboženských důvodů a umožnila svým občanům volně cestovat. To je podle našeho názoru nutné proto, aby se Československo opět vrátilo do Evropy.*“⁹⁰

⁸⁸ *Historie.cs*, 16.5.2011

⁸⁹ Pelikán, Jiří – Havlíček, Dušan: *Psáno z Říma, psáno ze Ženevy*, Olomouc 2013, s. 194

⁹⁰ Pelikán, Jiří: *Československo v Evropském parlamentu*, Listy č. 3/2003

9. Listy, časopis československé socialistické opozice

Exilové Listy Jiřího Pelikána vznikly v roce 1970, kdy vyšla dvě nultá čísla – k výročí srpnové invaze a při výročí upálení Jana Palacha. Tato dvě čísla vyšla tehdy s hlavičkou zakázaných Literárních listů.⁹¹ Hovoří o nich I Milan Schulz, který stál u zrodu, ale pak Listy opustil. Ve své životopisné knize popisuje poslední slova svého fejetonu, který vyšel v prvním čísle: *“ Přestože se nepoazují za zítřka lidský rod, presto, nebo snad právě proto, jsem se dal na pochod. Kdo ví, jestli nevzplála poslední bitva! ”*⁹²

Pravidelně začaly Listy vycházet v roce 1971 v Římě. Tady redakce zůstala do prosince 1989. Od roku 1990 pak už vycházely v Československu, resp. v České republice – v Praze, následně v Olomouci, kde vychází dodnes.

K jeho přívlastku „časopis československé socialistické opozice“ měli někteří lidé, především ti, kteří emigrovali v první vlně⁹³, výhrady. Například Pavel Tigrid, který byl antikomunista a emigroval ihned po únoru 1948⁹⁴.

O začátkách Listů napsal ve výročním 40. čísle Jan Vančura, šéfredaktor Listů z devadesátých let. *„Od začátku svého pobytu v Římě usiloval Jiří Pelikán o založení svobodného periodika, určeného posrpnovým exulantům a v překladové verzi západní demokratické veřejnosti. Hlavní ambicí tohoto záměru, zrajícího po dva roky, však bylo učinit z Listů tribunu odporu proti okupaci a normalizaci, určenou čtenářům ve vlasti... ”*⁹⁵

Listy byly spjaty zejména s protagonisty pražského jara. Jiří Pelikán jako šéfredaktor měl kolem sebe okruh lidí, redakční radu. V průběhu let se samozřejmě měnila, na začátku ale její složení bylo: Dušan Havlíček, Zdeněk Hejzlar, Milan Horáček, Vladimír Horský, František Janouch, Cyril John, Karel Kaplan, Jiří Kosta, Karel Kyncl, A. J. Leihm, Artur London, Zdeněk Mlynář, Adolf Muller, Josef Pokštefl, Michal Reiman, Radoslav Selucký, Milan Schulz, Lubomír Sochor, Ota Šik, Zdena Tominová, Vladimír Tosek, Ruth Tosková, Čestmír Vejdělek.⁹⁶

I přesto, že se název Pelikánových Listů odvolával na Literární noviny a na následné Literární listy, úkol jeho časopisu byl politický – měla se jeho prostřednictvím uskutečňovat výměna názorů a myšlenek mezi Československem a exilem, stejně tak měl stále oživovat

⁹¹ Formanová, Gruntorád, Příběh; Exilová periodika, Praha 1999, s 84

⁹² Schulz, Milan; Hledání zatraceného času aneb Co jsem nezapomněl, Praha 2012, s. 139

⁹³ Po únorovém převratu 1948

⁹⁴ Více v kapitole Listy vs. Svědectví

⁹⁵ Jiří Vančura: Lidé kolem zakladatele, Listy 1/2011, ročník XLI.

⁹⁶ Havlíček, Dušan: Listy v exilu, Olomouc 2008, s. 10

myšlenky a ideje Pražského jara.⁹⁷ Využíval tedy podobného nástroje jako Tigridovo Svědectví. Také do něj přispívali autoři, kteří v Československu žili.

Od roku 1973 byly vydávány i cizojazyčné verze Listů. Zejména pro německou, italskou, francouzskou a skandinávskou veřejnost.⁹⁸ Listy se jí snažily přiblížit situaci v tehdejší ČSSR. Krátce, až od roku 1988, vycházel časopis i v angličtině.

Dušan Havlíček ve své obsahové analýze také uvádí, jakým tematickým okruhům se Listy po celou dobu své existence věnovaly. Byly to: politické úvahy, analýzy a komentáře; politické dění a společenská hnutí v ČSSR; dokumenty o občanských aktivitách; zahraniční ohlasy na dění v ČSSR; politická činnost a dění v exilu; politické dění a společenská hnutí v zemích sovětského bloku; publicistika; ekonomika; zpravodajství; kultura a umění; literatura, fejetony; osobnosti; redakční sdělení, glosy.

Záměrem Pelikána bylo distribuovat dvouměsíčník hlavně do ČSSR. Viděl totiž své čtenáře hlavně v Československu. Ostatní periodika totiž viděla své publikum opět jen v exilu. „*Bylo nemyslitelné posílat Listy do Československa poštou, musely se hledat a nalézt jiné způsoby a také lidé, kteří je uskutečňovali. I tato kapitola ze života Listů měla své obětavé pracovníky, zpravidla studenty, kteří pokládali výtisky do vagónů, mířících ze Západu do Prahy, jindy je vozili v autech, opatřených tajnými schránkami, které obvykle vypravoval mladý Jan Kavan.*“⁹⁹

V průběhu existence časopisu lze pozorovat změny, hlavně po vzniku Charty 77. Jiří Vančura v textu Jiří Pelikán a italští komunisté tvrdí, že: „*Nikde nezískali chartisté tak rozsáhlou publicitu svých dokumentů jako v Pelikánových Listech a lze říci, že se jejich vydavatel zcela ztotožnil s „ekumenickým“ ovzduším Charty 77, v němž žádný z jejich proudů neaspiroval na funkci vedoucí složky*“.¹⁰⁰

K financování Listů se Jiří Pelikán vyjádřil v dokumentu Josefa Čísařovského Kniha, která vybuchla. Hovoří o tom, že na první čísla časopisu poskytl prostředky rakouský malíř Eisner. Ten namaloval obraz Soudruh K. a následně ho dal Pelikánovi s tím, že může prodat a za peníze financovat Listy. „*Byl to obraz na počest Františka Kriegla, který jako jediný nepodepsal moskevský diktát. Kriegel na něm byl znázorněn se zdviženýma rukama u zdi. Obraz se nám podařilo prodat jedné bance za milion lir, což bylo tehdy dost peněz, a z toho*

⁹⁷ Caccamo, Francesco; Jiří Pelikán a jeho cesta socialismem 20. století, Brno 2008, s. 39

⁹⁸ Dokoupil, Blahoslav: Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000, Brno 2002, s. 121

⁹⁹ Jiří Vančura: Lidé kolem zakladatele, Listy č. 1/2011, ročník XLI.

¹⁰⁰ Vančura, Jiří: Jiří Pelikán a italští komunisté; Listy č. 4/2007

byla financována první čísla Listů, než začaly chodit peníze od předplatitelů a dalších lidí, kteří nám pomáhali. ¹⁰¹

Na první čísla časopisu poskytl Pelikánovi potřebné prostředky i Betino Craxi – náklady na dvě mimořádná čísla první čísla tak zaplatila “Craxiho” socialistická strana. ¹⁰² Opět díky kontaktům pak získával peníze a dary od levicových stran ze západní Evropy, hlavně z Francie, Německa, Rakouska nebo Španělska. Stejně tak od socialistů ze Švédska obstarával peníze Zdeněk Hejzlar.

Od vzniku Listů v nich publikovalo své názory více než 160 autorů. ¹⁰³

¹⁰¹ Kniha, která vybuchla: režie: Josef Císařovský, 1998

¹⁰² Orság, Petr: Mezi realitou, propagandou a mýty; Český časopis historický, č. 1, 113/2015, s. 127

¹⁰³ Havlíček, Dušan: Listy v exilu, Olomouc 2008, s. 7

10. Svědectví vs. Listy, Tigríd vs. Pelikán

Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, Pavel Tigríd měl výhrady k členům druhé emigrační vlny – hlavně k reformním komunistům v exilu, i přestože jeho čtvrtletník byl určen právě pro dialog s nimi. Za hranicemi politiky a publicistiky aktivní členové druhé emigrační vlny byli totiž ve velké většině právě těmito reformními komunisty. Počínaje Jiřím Pelikánem, na kterého se dá Tigrídova „Salva do přátel“, věnovaná právě posrpnovému exilu, vztáhnout. Už jen proto, že právě Pelikán s Tigrídem vedli dva nejvýznamnější exilové časopisy. Pelikán ale, jak je samozřejmě z výše uvedených řádků jasné, začal vydávat svůj časopis až 15 let po Tigrídovi. Tigríd jim nemůže odpustit, že právě oni, posrpnoví emigranti, byli součástí komunistického režimu, který KSČ nastolila po únoru 1948 a kvůli kterému právě třeba Tigríd emigroval. „...vypálit ji musíme (salvu) právě v zájmu přátelství, pojícího nás s mnohými, kteří mezi nás přišli po událostech roku osmašedesátého. A být mezi nimi krapet skromnosti se špetkou sebezpytování, dávkovaných, zdálo by se, škodami a maléry způsobenými také jimi hned několika českým a slovenským generacím, byly by tyto řádky zbytečné...“.¹⁰⁴ Tigríd v následujících řádcích píše o srpnovém převratu a přijetí nových emigrantů. „...Je nevhodné připomenout, že ve svém rozumném celku první emigrační vlna československá nepoložila stranickému establishmentu, který se vzbouřil proti novotnovského samovládě, ani stébla přes nesnadnou cestu nastoupenou v druhé polovině šedesátých let?(...) Po porážce začal exodus. Poúnorová emigrace, opět ve své rozumné většině, přijala své nové druhy v osudu vlídně. Mnohým pomohla, jiné doporučila a těm, kteří chtěli, poradila. Dlouho nutně utajovaná přátelství byla obnovena, nová navázána. V redakcích zahraničních vysílání nejeden psací stůl byl uvolněn na samozřejmé zásadě rovného s rovným. Na televizních obrazovkách od Vídně až po San Francisco se objevily nové tváře marxistů-reformistů, na knihkupeckých pultech jejich knihy. Tiskové konference stoupců socialistů s lidskou tváří byly pozoruhodně spíše svou kvantitou než kvalitou: nejeden nesmysl, tu troufalý, tu spíše trapný, zde spatřil světlo světa.“¹⁰⁵ Tigríd pak ve svém komentáři ještě podotýká, že první politická emigrační vlna odolala svodům a „...s jistým pobavením pozorovala občasnou ideologickou balanc na nepřiliš vysoko položené trapéze“.

Z této Salvy do přátel lze vyčíst postoj autora k posrpnové emigrační vlně. Na druhou stranu tato slova nemusel myslet úplně doslovně a jen komentoval dění v emigraci.

¹⁰⁴ Tigríd, Pavel: Salva do přátel, Svědectví, ročník XII., číslo 46/1973, s. 188

¹⁰⁵ Tamtéž

Je ale také pravdou, že například Jiří Pelikán se za své jednání po únoru 48 později omluvil. Mohl tedy i on vnímat Tigridova slova jako reflexi a ne jako kritiku. Možná právě tato Tigridova slova mohla být jednou z věcí, která Pelikána přivedla k sebezamyšlení a následné omluvě za své chování.

Ze závěru jeho „salvy“ jsou však cítit opět přátelská slova. „...*Akční jednotka nepředpokládá nutně i jednotu myšlenkovou a politickou; naopak předstírání takovéto jednoty za každou cenu, i za cenu pravdy, přináší víc škody než užitku, jak nás o tom mohly přesvědčit lidové, jednotné i národní fronty. V úplném závěru povzbuzuje národ: „Není důvodu, aby v obrodném procesu, který bude dlouho trvat, Češi a Slováci žili jak nuzáci, bez životního elánu, bez radosti a bez výhledu. Tak smýšlíme. K protisalvě našich přátel jsou strany tohoto časopisu, jako dosud, zcela otevřeny.“*¹⁰⁶ Listy k tomuto Tigridovu komentáři nepřinesly žádnou reakci.¹⁰⁷

V padesátém čísle Svědectví ale vyšla odpověď na „Salvu do přátel“. Byla od Jana Stárka (pseudonym). Ten reagoval v duchu, že by se lidé ani určité skupiny neměli známkovat¹⁰⁸ tak, jako on „oznámkoval“ podtitul Listů, „*je-li Svědectví časopisem opozice demokratické, pak pro Listy zbude prý už jen přívlastek „komunistické“.* Ano, Tigrid píše: „*Máme-li oznamkovat..., “ví tedy, že jde o známkování. Je to tedy vsutku zapotřebí?”*¹⁰⁹

Je tedy viditelné, že poučoroví emigranti vnímali ty posrpnové jako nějaké přeběhlíky z KSČ, ale opět budu argumentovat dlouhou nepřítomností Tigrida v zemi, neví tedy, že posrpnové emigranti nebyli ani přeběhlíky, ani ze dne na den nezměnili názor, zastávali pouze demokratičtější komunismus.

Na druhou stranu to mohl být od Tigrida také jakýsi druh závisti. Svědectví a Listy měly totiž víc společného, než si oba vydavatelé chtěli nebo uměli představit. Jak do Svědectví, tak do Listů často přispívali stejní autoři. Nakonec Listy sice nesly podtitul „časopis československé socialistické opozice“, ale tímto podtitulem se v žádném případě nijak „neškatulkoval“ do „socialistického“ časopisu. Vypovídá o tom i fakt, na který upozorňuje Petr Pithart v rozhovoru pro Českou televizi: „*Škvorecký, Iva Kotrlá, Josef Topol, Sylvie Richterová, Jiří Gruša, ti všichni tam měli víc textů než já a jsou to lidé, kteří se socialismem neměli nic společného.*“¹¹⁰ Jeho okruh byl otevřen všem a často také nabízel stejná témata jako Svědectví. Tigrid tedy mohl proti Pelikánovi protestovat, konflikt však

¹⁰⁶ Tigrid, Pavel: Salva do přátel, Svědectví, ročník XII., číslo 46/1973, s. 188

¹⁰⁷ Havlíček, Dušan: Listy v exilu, Olomouc 2008, s.239

¹⁰⁸ Reakce na knihu Pavla Tigrida Politická emigrace v atomovém věku

¹⁰⁹ Stárek, Jan: Emigrace a opozice, Svědectví, ročník XIII., číslo 50/1975, s.207

¹¹⁰ Historie.cs, 26.5.2011

zůstal pouze na papíře a byl jen v osobní rovině. Pokud totiž chtěly časopisy Svědectví a Listy fungovat vedle sebe, musela se tedy na stránkách objevovat podobná témata. Ta totiž zajímala cílové čtenáře a cílový čtenář byl pro Svědectví a Listy v sedmdesátých a osmdesátých letech téměř totožný. Značný rozdíl mezi těmito časopisy byl pak na jednu stranu v tom, že Listy se, narozdíl od Svědectví, více věnovaly levicovému hnutí na Západě.

I přesto, jak ze začátku posrpnového exilu Tigríd na reformní komunisty reagoval, v pozdějších rozhovorech už byl ve svých názorech na ně spíše přátelský a přiznával, že svou výchozí pozici měli právě posrpnoví exulanti v začátcích zjednodušenou a výhodnější pozici. „... *tihle reformní hoši byli daleko víc podnikaví, měli přístup k evropské i americké levici, které byly velice vlivné a k sociálním demokratům, německým, rakouským, tam my jsme se nedostali...*“ Hovoří o nich jako o profesionálech, ale také o tom, že jako posrpnové emigranty je západní společnost respektovala mnohem více, než emigranty pouónorové. Podle Tigrída ti pouónoroví neměli co vyprávět, kdežto exulanti posrpnoví měli „stories“. Jakoby jim to i trochu vyčítal a sebe litoval. Přiznává ale také, že díky nim se mohl pouónorový exil mnohem více realizovat a využívat jejich styků.¹¹¹

Tedy i přesto, že Tigríd nejprve reformní komunisty, kteří po srpnu z Československa odešli, kitizoval, s Jiřím Pelikánem se přátelil. Nahlas o přátelství ale nikdy nemluvil. Navíc na vztahu Pelikána s Tigrídem bylo vidět, že se profesionálně více než respektují. Jak už jsem uvedla výše, Pelikán pomáhal Tigrídovi pašovat Svědectví do Československa. Jakási nevraživost nebo nesympatie vládly zejména ze strany pouónorového exilu. Pelikánův přítel Milan Schulz v pořadu Historie.cs dokonce popisuje svou počáteční nedůvěru v Pelikána. Jak sám přiznává, po několika setkáních s ním se z nich stali přátelé. Milan Schulz, take posrpnový exulant, tehdy pracoval ve Svobodné Evropě. I přesto, že v RFE vysílali téměř sami exulanti pouónoroví. Sám přiznává, že jeho spolupráce s Pelikánem nebyla ve RFE vítaná, podle Schulzových spolupracovníků byl Pelikán komunist a spolupracovat s komunisty se nepříslušelo.

Tigríd se o Pelikánovi zmiňoval ještě v dalších, pozdějších rozhovorech. Například s Bohumilem Pečínkou. „*Musím říct, a taky jsem to už napsal, že se k nám poraženým z února 1948 chovali loajálně, slušně, až přátelsky. Tady bych mluvil zejména o Jiřím Pelikánovi...*“

¹¹¹ Tigríd, Pavel: Mně se nestýskalo, Praha 2010

Sám Tigríd ale přiznává, že jejich stálým sporem byla reforma komunismu. Podle Tigrída naprosto nemožné. Pro Jiřího Pelikána to ale byla samozřejmost a celý život se komunismus reformovat snažil.

Dušan Havlíček k tomu říká: *„Měl jsem vždy i z osobní zkušenosti pocit, že vzájemné vztahy Svědectví a Listů byly - jak je v demokratických poměrech pravidlem – více než korektní. Nebylo to zdaleka jen proto, že někdejší vydavatelé Svědectví měli kdysi na počátku sociálnědemokratické kořeny (Jiří Horák a Radomír Luža), ale především pro prozíravost Tigrída i Pelikána, kteří přes své výchozí názorové odlišnosti dovedli podříditi svá jednání – a zdaleka nebyli sami – rozhodujícím politickým cílům: osvobození Československa od okupačního režimu a obnovení demokracie. Nebylo ostatně náhodou, že se v těch bezmála dvaceti letech na stránkách Svědectví a Listů často objevovala jména týchž „pražskojarních“ autorů z disentu i z exilu.“*¹¹²

¹¹² Havlíček, Dušan: *Listy v exilu*, Olomouc 2008, s. 7

Závěr

Období komunistické totality v Československu se vyznačovalo potlačováním práv jednotlivců na úkor skupiny, do které patřili navíc jen ti, kteří se s režimem ztotožnili. Lidská práva a svobody byly potlačeny do té míry, že nejen spisovatelé, novináři a umělci vůbec opouštěli zemi. Ti, kteří se pak s režimem, nastoleným v Československu, nesmířili, tvořili v zahraničí skupiny, které se různě transformovaly a bojovaly proti tomuto režimu. Časopisy *Listy a Svědectví*, s jejich vůdčími osobnostmi Jiřím Pelikánem a Pavlem Tigridem, jsou toho příkladem. I když *Svědectví* začalo vycházet už v souvislosti s maďarskou revolucí, krvavě potlačenou sovětskými vojsky v roce 1956, *Listy* jako posrpnový exilový dvouměsíčník si s ním v mnohém nezahl.

Oba časopisy velkým dílem přispěly k tomu, aby se ti, kteří v Československu museli zůstat, aspoň ve svém nitru cítili svobodněji. A to hlavně tím, že oba časopisy byly určeny právě a převážně pro čtenáře v Československu. Obě periodika se ilegálně dostávali do země, stejně jako měli podobné čtenáře. A oba novináři shodně věřili v to, že jednou se politická situace v zemi promění a vrátí se domů.

Po Sametové revoluci se dokonce sešli Pelikán s Tigridem na postech poradců prvního demokratického prezidenta Václava Havla. Jiří Pelikán se ale po čase z české veřejné scény stáhl.

Pavel Tigríd byl známou a oblíbenou osobností, s kterou bylo sepsáno mnoho rozhovorů. Na druhou stranu bohužel nebylo takové množství materiálu sepsáno o Jiřím Pelikánovi. Nejdůležitější materiály o něm jsou uloženy v archivu italského parlamentu.¹¹³ Musela jsem tedy přistoupit k čerpání informací o něm z velké části právě z jeho časopisu, který vychází dodnes a mnoho jeho bývalých spolupracovníků se o něm dodnes zmiňuje.

Co se týká politické situace, za které oba zmínění odešli do exilu, únorový převrat byl už několik měsíců či dokonce let předpokládatelný. V roce 1968 naopak situace napovídala, že by se režim mohl opravdu uvolnit, o to navíc tehdy sám Jiří Pelikán usiloval. Nakonec musel ze země také. Oba novináři/vydavatelé se navíc pak po odchodu ze země a po svém rozhodnutí vydávat časopis, museli potýkat nejen s odsuzováním svého okolí (koncept gradualismu) ale i s nedostatkem financí a s případnou distribucí domů, do Československa.

¹¹³ Archivio Storico della Camera di Deputati, fondo Jiří Pelikán

I přes názorové a hlavně politické neshody dokázaly Listy a Svědectví, díky profesionalitě svých vydavatelů fungovat bok po boku téměř dvě dekády a pomáhaly šířit naději alespoň u části Čechoslováků.

I přesto, že jsem se mohla věnovat pouze jednotlivým kapitolám, které by samostatně vydaly na celou práci, rozhodla jsem se práci směřovat spíše k představení obou publicist, jejich životů a hlavně jejich práce v exilu. Za každou z kapitol, zmiňme třeba jen financování nebo distribuci je dosud skryto mnoho faktů, o kterých historici i odborníci budou spekulovat ještě další roky.

Zdroje

Literatura:

BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 439 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

CACCAMO, Francesco. *Jiří Pelikán a jeho cesta socialismem 20. století*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2008. 151 s., [7] s. obr. příl. Knihy dokumenty. ISBN 978-80-7239-226-1.

DOKOUPIL, Blahoslav et al. *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Brno: Host, 2002. 334 s. ISBN 80-7294-041-4.

FORET, Martin, LAPČÍK, Marek a ORSÁG, Petr. *Média dnes: reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 431 s., [8] s. barev. obr. příl. Sborníky - UPmedia. ISBN 978-80-244-2023-3

FORMANOVÁ, Lucie, GRUNTORÁD, Jiří a PŘIBÁŇ, Michal. *Exilová periodika: katalog periodik českého a slovenského exilu a krajanských tisků vydávaných po roce 1945*. Vyd. 1. Praha: Ježek, 1999. 503 s. ISBN 80-85996-24-3

HAMŠÍK, Dušan. *Spisovatelé a moc*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969. 191 s.

HAVLÍČEK, Dušan. *Listy v exilu: obsahová analýza časopisu Listy, který v letech 1971 až 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán*. 1. vyd. Olomouc: Burian a Tichák, 2008. 893 s. ISBN 978-80-903687-7-4

JANOUSEK, Pavel, ed. a BROŽOVÁ, Věra, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948-1958*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 549 s. ISBN 978-80-200-1528-0.

LEDERER, Jiří, ed. *Svědectví Pavla Tigrida*. 1. vyd. Mnichov: Opus bonum, 1982. 173 s.

LUŽA, Radomír. *V Hitlerově objetí: kapitoly z českého odboje*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2006. 536 s. ISBN 80-7215-286-6.

PELIKÁN, Jiří. *Psáno z Říma, psáno ze Ženevy: výběr ze vzájemné korespondence Jiřího Pelikána a Dušana Havlíčka v letech exilu 1969 až 1989*. 1. vyd. Olomouc: Burian a Tichák, 2013. 334 s. Knihovna Listů. Záznamy; 10. ISBN 978-80-87274-18-7.

SCHULZ, Milan. *Hledání zatraceného času, aneb, Co jsem nezapomněl--*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2012. 245 s. ISBN 978-80-7215-432-6.

TIGRID, Pavel a PEČINKA, Bohumil, ed. *Marx na Hradčanech*. Brno: Barrister & Principal, 2001. 187 s. ISBN 80-85947-76-5.

TIGRID, Pavel. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. 2. vyd., v Odeonu 1. vyd. Praha: Odeon, 1990. 316 s. ISBN 80-207-0149-4.

TIGRID, Pavel. *Mně se nestýskalo*. 1. vyd. V Praze: Gutenberg, 2010. 157 s. ISBN 978-80-86349-41-1

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 426 s. Česká historie; sv. 17. ISBN 978-80-7106-941-6.

Noviny a časopisy:

BEDNARŮK, Petr a CEBE, Jan. Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950 = The development of the media in Czechoslovakia from February 1948 to December 1950. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C, Literární historie*, 2008, **53**(1-4), s. 53-56. ISSN 0036-5351.

KAISER, Daniel. Poprvé a naposledy jsem věřil Grebeníčkovvi. *Lidové noviny*. 25.11.2000, roč. 13, č. 3.

KONČELÍK, Jakub. Média Pražského jara; zrod reforem a demokratizace novinářské práce = Media of the Prague Spring; borning of reforms and democratisation of journalism. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C, Literární historie*, 2008, **53**(1-4), s. 65-70. ISSN 0036-5351

ORSÁG, Petr. Mezi realitou, propagandou a mýty: Vydavatlské aktivity československých exulantů na Západě v letech 1968-1989. *Český časopis historický*. 2015, roč. 113, č. 1.

STÁREK, Jan. Emigrace a opozice. *Svědectví*. 1975, roč. 13, č. 50.

TIGRID, Pavel. Na cestu nové republiky. *Svědectví*. 1992, roč. 30, č. 93.

TIGRID, Pavel. Salva do přátel. *Svědectví*. 1973, roč. 12, č. 46.

VANČURA, Jiří. Jiří Pelikán a italští komunisté. *Listy*, 2007, **37**(4), s. 12-15. ISSN 1210-1222. Dostupné také z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=074&clanek=obsah>

ZÍDEK, Petr. Tajemné svědectví Pavla Tigrida. *Lidové noviny*. 2006, roč. 19, č. 246.

Internetové a jiné zdroje:

Jiří Pelikán a italští komunisté. [online]. 2003. vyd. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=074&clanek=040703>

Československo v Evropském parlamentu. [online]. 2003. vyd. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=033&clanek=030317>

PERNES, Jiří. Politické procesy 50. let v Československu. In: *Moderní - Dějiny* [online]. 2009 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/politicke-procesy-50-let-v-ceskoslovensku/>

Slovník české literatury [online]. 4.12.2011 [cit. 2011-12-11]. Literární Listy. Dostupné z WWW: www.slovníkceskeliteratury.cz

Totalita [online]. 4.12.2011 [cit. 2011-12-11]. Jiří Pelikán. Dostupné z WWW: www.totalita.cz

Historie.cz, 26.5.2011, www.ceskatelevize.cz cit. 2011-12-11

Lidé kolem zakladatele. [online]. 2011. vyd. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=111&clanek=011106>